

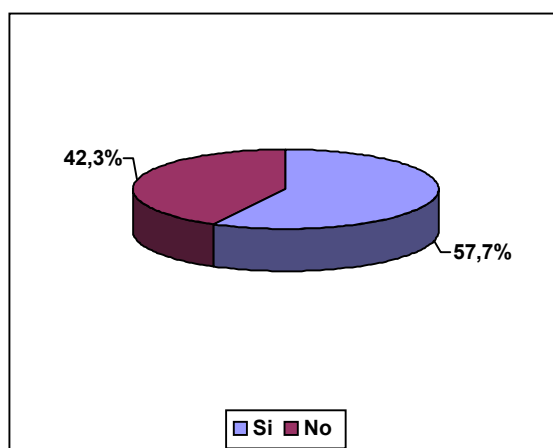
La quarta hipòtesi de l'estudi relaciona el civisme, l'associacionisme, la participació i el grau de ciutadania dels adolescents amb el seu sentiment d'identitat europea. Es pretén demostrar que els joves més associacionistes, més participatius, i en definitiva més cívics, que mostren índexs superiors de ciutadania, se senten també més europeus.

Hipòtesi 4:

H4: Els adolescents que mostren posseir superiors graus de ciutadania, associacionisme i participació són els que se senten més europeus.

1. L'associacionisme com a nova forma de participació política.

Els resultats del nostre estudi respecte l'associacionisme adolescent mostren que el 42,3% dels enquestats no pertany a cap associació, mentre que el 57,7% si hi forma part. Per tant, la majoria dels adolescents participen alguna associació. Cal matisar, però, aquests resultats.

Gràfic 9. Pertinença dels adolescents a alguna associació (%).

D'entre els associacionistes, el 22,3% és d'un equip esportiu. Però a banda de l'esport, els percentatges disminueixen vertiginosament respecte a la resta d'associacions: el

2,3% és d'un grup religiós, el 2% d'una ONG, l'1,3% d'un grup excursionista i l'1,3%, també, d'un esplai. Tan sols el 6,2% dels adolescents enquestats pertany a dues d'aquestes associacions conjuntament, el 3,5% pertany a tres, l'1,3% pertany a quatre i el 0,3% pertany a cinc.

Tanmateix, es tracta d'uns resultats d'associacionisme força baixos si es té en compte que la tendència actual és l'apoliticisme dels joves, contrarestat per l'augment de noves formes associatives.

Una de les característiques dels joves en les actuals societats democràtiques és la manca de confiança respecte al sistema polític, i a la política en general, que es mostra en la disminució de les formes de participació política i ciutadana tradicionals. Les qüestions polítiques tenen poc a veure amb els seus interessos reals i concrets, amb allò que consideren important en les seves vides. Tot i això, la majoria de joves no sol mostrar-se contrària als valors democràtics o al sistema democràtic. Simplement adopten nous sistemes de participació: moviments socials, i associacionisme (Benedicto y Morán, 2003).

El compromís polític dels joves ja no es dona tant en organitzacions partidistes o sindicals com en associacions (Cefai, 2003). La mobilització es concentra en petites estructures locals, més properes, encara que també s'experimenta una adhesió a organitzacions internacionals com Greenpeace.

No obstant, com s'ha indicat anteriorment, el grau d'associacionisme dels adolescents en aquest estudi no resulta tan elevat.

1.1. Altres estudis i opinions sobre l'associacionisme juvenil.

L'associacionisme juvenil és aprovat i recomanat per certs autors i menys valorat per altres. Putnam (1993) proposa l'educació de la joventut a través del voluntariat i la participació en associacions civils de tota mena. Les associacions, segons els autors que hi estan a favor, són àmbits privilegiats de socialització, representen els problemes

comuns dels joves i articulen els canvis polítics. A més, contribueixen a la transparència de l'acció pública. Amb l'acció associativa, els seus membres entren en relacions de cooperació i conflicte, aprenen a afirmar-se i respectar-se, i desenvolupen la seva pròpia identitat. També reflexionen, s'alliberen dels seus prejudicis i es distancien de les seves creences, adquirint, a més, un sentit de compromís i responsabilitat. Finalment, les associacions tindrien una altra qualitat, donar poder de participació als més desfavorits.

Certs estudis han demostrat que els nivells superiors de participació i atenció polítiques deriven directament dels graus d'activitat associativa i sociabilitat informal més elevats. En el pla individual, l'atenció prestada a assumptes polítics i la participació en política mostren una relació estadísticament significativa amb el número d'associacions a les quals pertany un individu (Hall, 2003). Mabileau (1989) també confirma aquesta dada i descobreix una forta correlació entre la participació política i la sociabilitat informal, metre que Gerard (1985) troba una relació entre voluntariat i activisme polític. Així doncs, la conservació del capital social en forma de vida associativa sol estar lligada al manteniment de nivells elevats de participació política (Hall, 2003).

Tanmateix, altres autors resulten més crítics amb les associacions i ens recorden que els contactes associatius a vegades no són suficients per inculcar les virtuts cíviques. Afirmen que les associacions cerquen uns fins determinats, i a vegades aquests no es concilien amb els principis de pluralitat, llibertat, igualtat i legalitat. Per als esmentats autors, l'acció associativa, abandonada a ella mateixa, pot resultar fins i tot perillosa per a la vida democràtica (Cefai, 2003).

Cal subratllar que dins de l'associacionisme juvenil, d'un temps cap a aquí, destaca la participació dels joves en organitzacions de voluntariat social, com si es tractés d'una nova moda associativa entre les noves generacions. Es tracta d'una forma de participació sense ideologia, allunyada de l'esfera política, que permet intervenir en els aspectes socials amb l'objectiu de resoldre problemes personals, sense pretendre una transformació global de la societat. Tanmateix, Benedicto i Morán (2003) exposen que aquesta col.laboració representa tan sols entre el 6% i el 10% dels joves de l'Estat Espanyol. Es tracta principalment de joves majors de 18 anys, amb estudis universitaris i que encara viuen a la llar paterna.

Bona part de la bibliografia afirma que a Espanya li manca un teixit social important. Contràriament, però, Víctor Pérez-Díaz (2003) manté que els espanyols si són associatius, tot i que més proclius a participar en xarxes informals que en organitzacions formals. Prefereixen participar en formes “*toves*” de sociabilitat a fer-ho en grans organitzacions. Les famílies i les xarxes familiars són institucions clau en el sistema d'integració de la societat espanyola i un component destacat del seu capital social. Així doncs, les famílies redueixen els efectes negatius de l'atur, mitjancen en les relacions entre els seus membres i els serveis de l'Estat del benestar, i configuren un nucli on tenen lloc els compromisos de convivència entre les generacions i entre els gèneres.

1.2. Resultats de l'associacionisme en el nostre estudi.

No obstant això, les dades del nostre estudi mostren l'existència d'un baix índex d'associacionisme entre els adolescents enquestats, incloent la participació en organitzacions de voluntariat social. Gairebé la meitat dels entrevistats no pertanyen a cap associació. Entre els associacionistes, la gran majoria tan sols ho està a un grup, que generalment es tracta d'un equip esportiu.

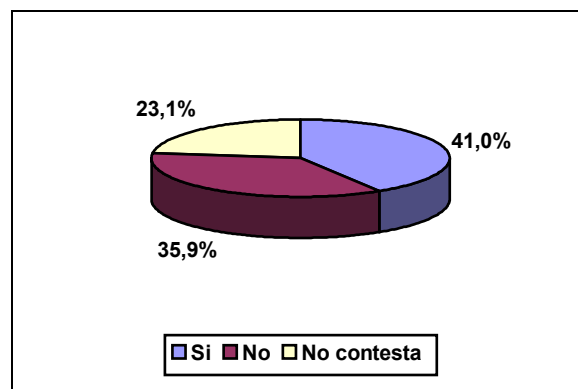
En les entrevistes en profunditat de l'estudi es va preguntar als adolescents si creien que era important participar en alguna associació, i la gran majoria va respondre afirmativament. Així doncs, creuen que és quelcom positiu i ho argumenten amb diverses explicacions. Per a alguns suposa conèixer a més gent, obrir el cercle d'amistats, relacionar-se amb altres persones i fer-se més sociable. Una noia de primer, de Riudoms, ho argumentava així: “A mi m'agradaria ser d'alguna ONG. Penso que sempre fan feina profitosa. A més, segur que es coneix molta gent i et fas una persona més solidària...més sociable...suposo que millor persona.”

També s'afirma que “t'ajuda a conèixer la cultura dels altres, i a aprendre a respectar a les persones que són diferents a un mateix”. Un noi marroquí de l'IES de Riudoms afirmava: “Yo creo que si perteneces a alguna asociación tienes que estar más en contacto con los demás, y esto seguro que hace que conozcas más a las otras personas, aunque sean de culturas...aunque sean de otros países. Seguro que te vuelves más...que aceptas mejor a los demás.”

S'ha dit que pertànyer a una associació comporta tenir uns objectius, uns ideals, una distracció, i, el més important, suposa créixer com a persona. Un noi de l'IES Pons d'Icart de Tarragona deia explícitament: "Si pertanys a alguna associació, com per exemple esportiva, fa que tinguis uns objectius,...uns ideals....lluites per alguna cosa. I ho fas conjuntament amb altres persones que se senten com tu. Això és molt bo. A més, t'ho passes bé....Jo penso que et fa créixer com a persona. Jo em sento més cooperatiu...em sento millor persona".

Així doncs, la pertinença a alguna associació està molt ben valorada pels adolescents, la qual cosa sorprèn si es compara amb els baixos índexs d'associacionisme que practiquen.

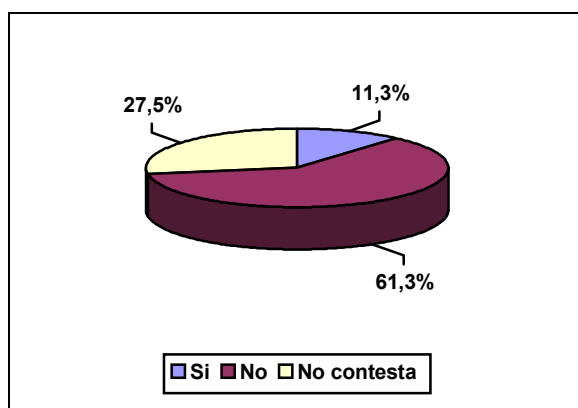
D'igual forma sorprèn si es compara amb els resultats de la pregunta que es fa als enquestats gairebé al final del qüestionari sobre si es farien membres d'una ONG. Un 41% respon afirmativament, un 35,9% respon negativament, i un 23,1% no contesta. Cal destacar la gran diferència de percentatges entre el 41% d'adolescents que tenen intenció de fer-se membres d'una ONG i el 2% que realment ho són. Sembla que les intencions són unes i la realitat una altra. Els adolescents tenen un bon concepte de les ONG i els agradaria fer-s'hi membres, però els costa donar el pas i actuar. Són més idealistes que activistes.

Gràfic 10. Intenció de fer-se membre d'una ONG (%)

1.3. Els partits polítics. Associacionisme o afiliació?

Diferents són els resultats del nostre estudi, però, quan es pregunta als joves si es farien membres d'un partit polític. Un 54,9% respon negativament, de forma contundent, un 24,6% no ho sap, i tan sols un 10,1% respon afirmativament. La resta no contesta. En aquest cas, el percentatge d'adolescents que s'afiliarien a un partit polític, disminueix considerablement.

Gràfic 11. Intenció d'afiliar-se a un partit polític.

La tendència al declivi en l'afiliació als partits polítics s'entén com el senyal d'una transformació de la cultura participativa. Els partits es van desgastant ideològicament perquè la seva raó de ser es basa en *cleavages* superats o inadequats a la demanda de participació actual (Inglehart, 1998). Per aquesta raó els joves semblen molt poc interessats per la política, tenen poc clares les ideologies i els costa identificar-se amb un partit fins al punt de voler-s'hi fer membre.

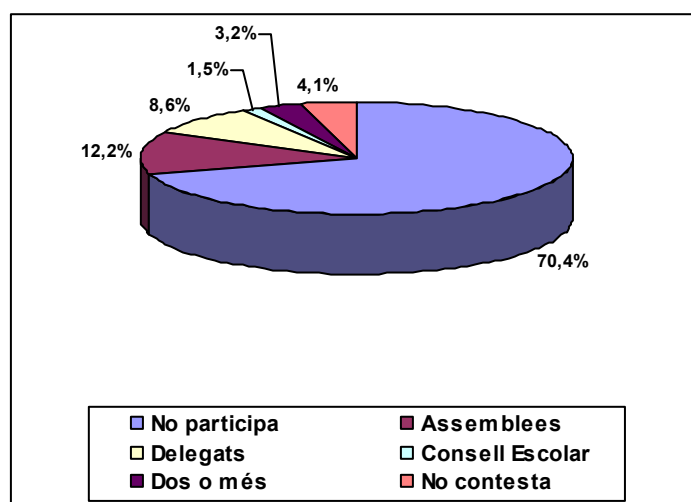
A l'estudi *Jóvenes Españoles 99* (Elzo, 2000), l'autor tracta d'explicar l'apoliticisme imperant entre la joventut actual. Per una banda, els joves se centren en el seu món més proper i la política els queda lluny, fora dels seus interessos. Per altra banda, se senten indefensos i impotents davant la incapacitat de la política per resoldre els problemes que més els preocupen, que són el mercat de treball i l'exclusió social.

1.4. Conclusions sobre l'associacionisme adolescent.

Com a conclusió, els joves cada cop són més apolítics i opten per noves formes d'associacionisme juvenil i de voluntariat social. Malgrat aquesta tendència general observada entre els adolescents, els resultats d'aquest estudi mostren que els nivells d'associacionisme dels enquestats són encara realment baixos en tots els àmbits.

2. La participació a l'escola.

En un primer moment del capítol s'ha analitzat la vessant associativa dels adolescents enquestats. En aquest apartat, es tractaran els aspectes participatius. Amb aquesta finalitat, el primer indicador fonamental que cal tenir en compte és el grau de participació dels adolescents a l'escola, ja que és l'àmbit on poden demostrar la seva activitat participativa en els afers col·lectius.

Gràfic 12. Participació dels adolescents a l'escola.

Els resultats de l'estudi (veure gràfic 12) mostren que el 70,4% dels enquestats no participa en el seu centre educatiu. D'entre els que participen, el 12,2% ho fa en assemblees de classe, el 8,6% són o han estat delegats o subdelegats de classe, i només l' 1,5% participa en el Consell Escolar. D'altra banda, tan sols el 3,2% participa en més

d'un d'aquests aspectes. Així doncs, s'observa que, en termes generals, la participació dels adolescents en els centres escolars és molt baixa.

Molt pocs són els adolescents entrevistats que participen d'alguna manera en la gestió del seu centre escolar, però cap d'ells parla negativament de la participació a l'escola. Una noia de quart de l'IES Martí i Franquès, de Tarragona, afirmava: "Jo ara no participo, però he sigut delegada de classe. L'any passat. I no sé...m'agrada per què pots fer alguna cosa pels teus companys. Sentia que podia demanar coses...i aconseguir coses per la classe. A més, els profes et tracten diferent. I també penso que és important que els alumnes ens posem d'acord en les coses. Així anem a una i podem pressionar per aconseguir el que necessitem."

Un altre noi, de primer d'ESO de l'IES de Riudoms, també comentava: "Jo no sóc delegat, però no m'importaria ser-ho. No sé...m'agrada participar en les assemblees que fem a classe. Si no donem tots la nostra opinió, les coses que s'aproven no tothom hi està d'acord. I és una llàstima. Però la gent passa d'aquestes coses. Poca gent va a les assemblees."

Com afirma Eduardo Terrén (2003), l'escola és un escenari cabdal de construcció de la *res publica*, però en realitat, la baixa participació tant dels joves com dels pares en la vida democràtica escolar demostra que es podria fer quelcom més en la consolidació de la democràcia i la ciutadania a les escoles.³² Per tant, cal que als centres escolars s'apliquin aquests mètodes democràtics, mètodes de consulta, persuasió, negociació, etc, perquè els adolescents puguin participar en major grau. Aquest és el primer graó que fomentarà una més efectiva participació dels joves en les societats democràtiques.

Els estudiants, a través de l'escola, necessiten desenvolupar les capacitats de debat, d'argumentació i de presentació de punts de vista coherents; necessiten aprendre a resoldre conflictes d'una manera no violenta i assumir responsabilitats representant a altres, com per exemple, en el Consell Escolar; necessiten treballar de forma col·laborativa, i han de ser capaços de protestar i negociar. Com ens diuen Edwards i

³²En la mateixa línia, Dewey (1965) ja va esposar com a conclusió de la seva obra *Llibertat i Cultura* que els fins democràtics demanden mètodes democràtics per a la seva realització.

Fogelman, quan els joves deixin les escoles han de ser capaços de participar en la societat i resoldre conflictes (Edwards and Fogelman, 1991).

Però la realitat als centres, com hem vist en els resultats d'aquest estudi, és que els joves participen molt poc. Què cal fer, doncs, perquè augmenti aquesta participació dels alumnes als centres escolars? Fogelman veu necessàries quatre accions bàsiques que s'han de realitzar des de les escoles:

1. S'han d'establir uns objectius de centre, que abastin a tot el personal i la manera de funcionar d'aquest. S'han de crear unes normes i unes sancions de funcionament intern.
2. L'estructura organitzativa de les escoles ha d'estar creada i pensada perquè tothom que hi formi part hi pugui participar; és més, que fomenti la participació.
3. Els estils docents i la relació professor-alumne ha de facilitar aquesta participació de l'alumnat. Treballar en grups, problema-solució, fer recerca, negociacions, etc.
4. El reconeixement dels alumnes per acceptar responsabilitats.

Així doncs, si els adolescents tenen l'oportunitat de practicar la democràcia a l'escola, estaran més involucrats activament en el desplegament del currículum, desenvoluparan la seva competència social, i la seva visió del futur serà més positiva. Es veuran capaços d'influir en l'avenir de la societat participant activament en els processos democràtics, i d'aquesta manera les escoles augmentaran la seva capacitat de preparar als alumnes per un futur més positiu i democràtic (Oscarsson, 1995).

Gran part de la bibliografia esmenta la important funció dels mestres en aquestes tasques per l'educació democràtica. Segons Cammarano i Reeher (1997)³³, els professors han d'estar molt implicats amb els alumnes, ha d'existir una bona relació entre ells. A més, han de posseir valors, comportaments i actituds coherents i democràtiques. Així mateix, també és fonamental que les actituds dels pares i de la família vagin en consonància amb les dels mestres. Hugh Starkey (1995) afegeix que els

³³ L'obra d'aquests autors titulada *Education for Citizenship: ideas and innovations in political learning* (1997), recull gran varietat de programes i experiències de diversos autors sobre l'educació per la ciutadania democràtica en els centres escolars.

educadors han d'estar personalment compromesos amb aquestes actituds de ciutadania i participació. Han de crear les oportunitats per què les classes siguin interactives i participatives, i fer veure als alumnes els seus drets i responsabilitats; així com fomentar el comportament cooperatiu, i ajudar als joves a posar en pràctica la igualtat de drets.

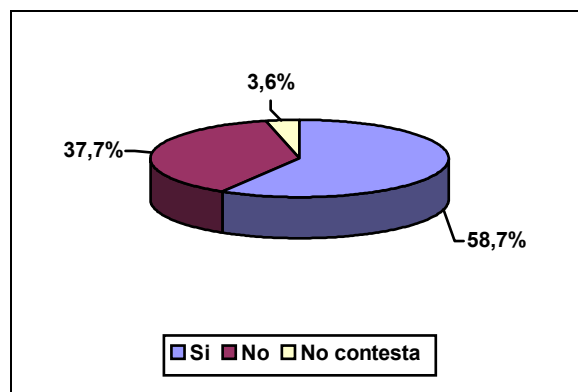
Resumint, tots els autors coincideixen amb Fogelman (1991) en què l'estudi de la ciutadania comporta aprendre el comportament democràtic des de l'experiència de l'escola com a institució que juga un rol important en la comunitat. Però no només és necessària una formació escolar per participar més activament en les societats democràtiques, sinó que els adolescents també necessiten ser conscients de l'acció potencial que poden realitzar com a ciutadans. La possibilitat de tenir un marge d'acció i decisió en l'esfera pública i comunitària és el que mou als individus d'una socialització passiva a l'acció (Convery, 1997). I per descomptat, el paper dels mestres és fonamental en aquesta tasca.

Malgrat l'àmplia i coincident bibliografia que tracta la qüestió, els resultats del nostre estudi mostren que la participació dels adolescents a les escoles és encara molt baixa. Aquesta realitat es pot deure, en part, a què els centres escolars no proporcionen suficientment als alumnes les eines i la preparació necessària per fomentar la seva participació. Cal avançar, doncs, en aquesta tasca de preparació democràtica i participativa. Malgrat tot, els adolescents de les societats actuals també tendeixen a la poca participació en tots els àmbits.

3. El Nivell de Ciutadania dels adolescents.

Per tal de mesurar el grau de ciutadania entre els adolescents enquestats, es va crear un índex anomenat Nivell de Ciutadania, que parteix d'uns indicadors que poden ser representatius d'aquest concepte. El primer està relacionat amb el deure de votar (exemple clar de participació política en una societat democràtica), el segon versa sobre les manifestacions (exemple de participació política no formal), i l'últim inquireix sobre el deure de pagar impostos (una participació passiva amb connotacions socials, que té relació amb l'Estat del Benestar i la solidaritat ciutadana).

Respecte a la pregunta sobre si un bon ciutadà ha d'anar a votar a totes les eleccions, el 58,7% dels enquestats respon afirmativament, mentre el 37,7% no hi està d'acord. Cal subratllar que aquest darrer percentatge és força elevat.

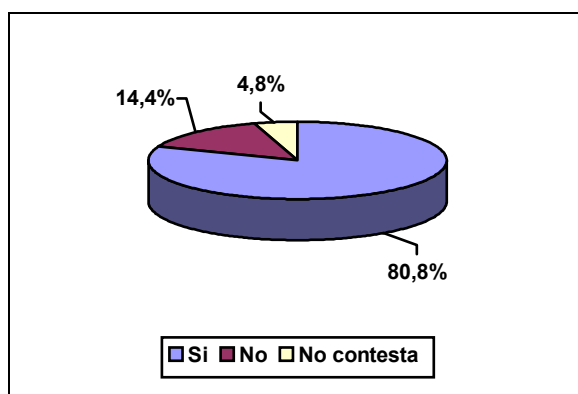
Gràfic 13. Opinions sobre el deure de votar en totes les eleccions.

Tot i aquests resultats, els adolescents són força conscients de la responsabilitat de votar. Aquest fet s'observa clarament en les entrevistes en profunditat, en les quals es va preguntar als alumnes si anirien a votar quan tinguessin l'edat i per què. Gairebé tots els entrevistats responen afirmativament menys tres, que dubten. Els motius que aporten per fer-ho estan basats principalment en la responsabilitat cívica, excepte uns quants que afirmen que votaran per què els fa molta il·lusió. Majorment creuen que el fet de no votar perjudica al país. I en canvi, el vot, a més de contribuir en l'elecció particular del govern que es prefereix, suposa aportar l'opinió de cadascun dels ciutadans. Responen que només així es pot tenir dret de queixa o crítica respecte a les decisions i accions polítiques.

Un noi de tercer de l'IES de Torredembarra s'expressava de la següent manera: "A més què em fa il·lusió anar a votar per què vol dir que ja tens dret a dir el que penses... que ja ets gran i ningú pot obligar-te a fer una altra cosa... penso que votar és la manera que tenim per decidir com volem que vagi el nostre país. Si no votes, en teoria no tens dret a criticar. Hi ha molta gent que no vota i després es queixa del que fan els polítics. Doncs ja els està bé. Si ningú votés...les coses anirien encara pitjor. »

Concloent, els adolescents que pensen anar a votar són força conscients de la seva responsabilitat en aquest deure cívic, malgrat encara són molts els que no pensen fer-ho.

El dret de manifestar-se, en canvi, està millor valorat que el vot com a forma d'expressió i participació ciutadana. Quan es va preguntar als entrevistats si creien que un bon ciutadà havia de sortir al carrer a manifestar-se quan fos necessari, els resultats positius van augmentar. El 80,8% així ho creu en front el 14,4%, que respon negativament. El 4,8% no contesta. En aquest cas la intenció participativa augmenta considerablement.

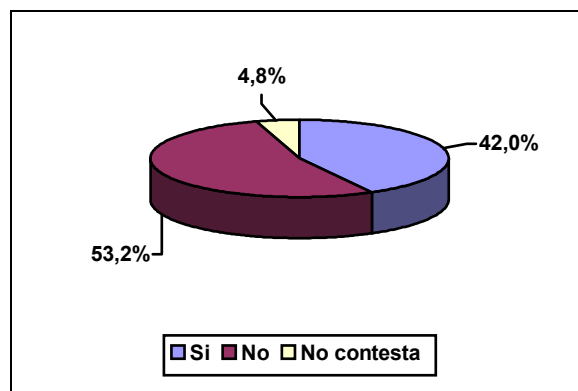

Gràfic 14. Opinions sobre el dret a manifestar-se.

Tal i com afirma Emilio Luque (2003), existeix un descens de les formes tradicionals de participació, com podria ser el vot en les eleccions, però això no suposa una despolitització de la joventut, sinó l'emergència d'altres formes de participació³⁴. Mostra d'això, ens recorda Luque, és l'important paper que els joves van desenvolupar en les respostes contra la globalització, la guerra d'Irak, mitjançant manifestacions pacífiques al carrer, etc.

Finalment, es va preguntar als adolescents enquestats si creien que s'havien de pagar impostos. Sorpren l'elevat nombre d'alumnes que responen negativament (el 53,2%). Tan sols el 42% creu que sí, i el 4,8% no contesta.

³⁴ Aquestes afirmacions també són corroborades per Pérez-Agote (1997) en el seu article *Los españoles frente a su Estado: imágenes y temporalidades*.

Gràfic 15. Opinions sobre el deure de pagar impostos.

Els resultats de l'estudi es poden interpretar com que s'està desenvolupant una visió passiva de la ciutadania. Els adolescents enquestats valoren positivament els seus drets, però no els seus deures. Es concep el ciutadà com tan sols un client dels serveis socials prestats per l'Estat, i un continu demandant de drets. Per altra banda, en l'Estat recaurien totes les responsabilitats.

Roche (1992) afirma que aquesta concepció comporta un perill de despolitització. El ciutadà deixaria de ser un subjecte de drets civils i polítics, per convertir-se en un client individual al que l'Estat ha de complaure amb els seus serveis³⁵.

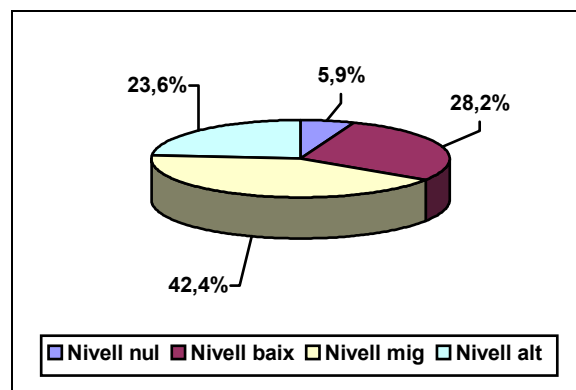
En la mateixa línia, Benedicto i Morán (2000) confirmen que els joves són molt permissius amb els comportaments incívics en els quals es planteja una relació ciutadà-Estat, com ara no pagar impostos o no pagar les multes de tràfic. En canvi, no aproven aquells comportaments incívics que poden tenir una incidència directa sobre altres membres de la comunitat, com per exemple, destrossar el mobiliari urbà.

³⁵ Roche (1992) afegeix que la ciutadania s'hauria de definir més com una forma col·lectiva de pertinença activa a la comunitat que com un estatus individual vinculat al fet de gaudir de determinats drets. Ser ciutadà hauria d'implicar desenvolupar identitats i sentiments de pertinença i implicar-se en l'esfera pública a través de diferents tipus de pràctiques.

Taula 25. Comparació d'opinions sobre els deures de votar, de pagar impostos, i el dret de manifestar-se (%)

	Comparació d'opinions		
	Votar	Manifestar-se	Impostos
Si	58,7	80,8	42,0
No	37,7	14,4	53,2
No contesta	3,6	4,8	4,8

Com ja s'ha esmentat anteriorment, a partir d'aquestes tres preguntes del qüestionari, que fan referència al grau de ciutadania, civisme, associacionisme i participació dels adolescents enquestats; es va decidir crear una variable ordinal anomenada "Nivell de Ciutadania", que estableix una gradació entre els nivells de ciutadania i civisme dels enquestats.

Gràfic 16. Nivell de Ciutadania (%).

Cal subratllar que el percentatge més elevat d'enquestats es troba en el nivell mig de ciutadania. No obstant això, el dels adolescents que es troben en el nivell baix de ciutadania és superior als del nivell més elevat. Tanmateix, cal afegir que existeix un nivell nul de ciutadania. Per tant, en conjunt, la variable Nivell de Ciutadania mostra uns valors intermedis tirant a la baixa.

4. Interpretació dels resultats. Causes de la desmobilització dels adolescents respecte a la participació ciutadana.

Els adolescents de les societats actuals es caracteritzen per un augment de l'escepticisme respecte als polítics i les institucions. S'està produint una disminució de l'associacionisme i de la mobilització, el que pot senyalar un cert dèficit de socialització, i un constant replegament cap a la privadesa. Amb tot, afirma Prats (2001), de moment el seu escepticisme no convergeix cap a opcions autoritàries. Malgrat això, convé potenciar el concepte de ciutadania entre els adolescents.

A què es deu aquest desencant i desmobilització dels joves respecte a la política i la participació ciutadana? Com ens diuen Benedicto i Morán (2000), una primera causa es deuria a les transformacions que es produeixen en les democràcies actuals, que no satisfan les necessitats i demandes de la societat i no fomenten la participació. Per altra banda, una segona causa es fonamentaria en les circumstàncies vitals dels joves, que es troben en una situació contradictòria. Per un costat, gaudeixen d'unes condicions de vida millors que les generacions anteriors, però per altre, es troben atrapats en xarxes de dependències (econòmiques i d'habitatge) que dificulten la seva participació en l'esfera pública, així com la presa de responsabilitats col·lectives.

La reforma del mercat de treball des de finals dels anys 70 comporta condicions de precarietat i inestabilitat, que alhora suposen un empobriment de les condicions d'emancipació juvenil (López Jiménez, 2003). Els joves actuals no assoleixen amb facilitat la plena autonomia econòmica, i per tant, tampoc obtenen la capacitat de dirigir el seu propi destí i crear la seva llar. Així doncs, si bé accedeixen als drets de ciutadania civils i polítics amb l'edat, accedeixen als socials depenent de la seva inserció laboral. Una altra dificultat rau en la manca de mecanismes institucionals que fomentin els seus vincles socials. Això provoca l'existència d'una experiència cívica fragmentada, que no es connecta amb altres àmbits de la vida i pot fomentar l'individualisme.

Cal subratllar que els joves seran més participatius si estan convençuts de l'eficàcia de les seves accions. Si no és així, es tornen apàtics i es refugien en la seva esfera privada

d'interessos i relacions abandonant els espais d'implicació col·lectiva. (Benedicto i Morán, 2003)

Finalment, existeixen dos factors explicatius que cal esmentar quan es parla de la poca importància que té l'esfera pública en la vida dels adolescents. Un primer factor és que en les societats actuals tot allò que és públic està desvalorat. Es veu com ineficient, malgastador i llunyà. I això fa que els joves s'allunyin encara més dels assumptes de la col·lectivitat. Un segon i últim factor es basa en què l'esfera pública segueix considerant-se com una àrea d'activitat reservada principalment per als adults. Els joves, així, no tenen incentius per participar activament en un àmbit de la societat identificat amb la vida adulta.

Tots aquests motius esmentats expliquen els nivells mitjans-baixos de ciutadania que posseeixen els adolescents enquestats al nostre estudi. Tot seguit, s'analitzaran les diferències existents d'aquest Nivell de Ciutadania segons les variables sociodemogràfiques dels enquestats.

5. El Nivell de ciutadania i les variables sociodemogràfiques.

No existeix cap correlació entre el Nivell de ciutadania i les variables sociodemogràfiques, però observant les taules de contingència d'alguns encreuaments efectuats, es contemplen certes diferències en els resultats que cal comentar.

5.1. La ciutadania i el curs.

Taula 26. Nivell de ciutadania per curs (freqüències i percentatges).

CURS	NIVELL DE CIUTADANIA								Total	
	Nul		Baix		Mig		Alt			
1er	10	7,94	41	32,54	49	38,89	26	20,63	126	100
3er	7	5,69	28	22,76	59	47,97	29	23,58	123	100
4art	6	4,26	41	29,08	57	40,42	37	26,24	141	100
Total	23	5,90	110	28,21	165	42,30	92	23,59	390	100

Si observem la distribució de la taula 26, es constata que entre els alumnes de primer curs són superiors els percentatges de nivells nul i baix de ciutadania,. En canvi, els nivells de ciutadania s'incrementen a mesura que augmenta el curs dels joves enquestats. Així doncs, com més edat tenen els alumnes i es troben en cursos superiors de l'ESO, el seu grau de ciutadania també augmenta. Aleshores, es pot afirmar que els adolescents entre els 12 i els 16 anys, mentre estudien secundària, es formen respecte a la ciutadania i la participació. A mesura que creixen, aprenen i maduren, i el seu grau de civisme també augmenta.

Comparació amb els resultats d'altres estudis.

Benedicto i Morán (2000), en la mateixa direcció, mostren com els joves adolescents d'entre 15 i 17 anys, resulten estar molt menys interessats per la política que els joves en edats superiors. Segons els esmentats autors, només el 15% dels joves adolescents es mostra interessat per la política, i el 52% afirma no estar interessat en absolut. El 67% reconeix no parlar mai de temes polítics, i el 63% admet no entendre de política. Però aquests darrers percentatges disminueixen fins al 45% i 37% respectivament entre els joves majors de divuit anys. Així doncs, l'edat, la formació i els curs escolar, són aspectes importants que determinen l'interès per la política i la participació ciutadana dels adolescents.

5.2. La ciutadania i el nivell socioeconòmic.

Taula 27. Grau de ciutadania segons el nivell socioeconòmic (freqüències i percentatges).

NIV. SOCIO-ECONÒMIC	NIVELL DE CIUTADANIA								Total	
	0		1		2		3			
Baix			7	35,00	9	45,00	4	20,00	20	100
Mig-baix	9	7,03	39	30,47	50	39,06	30	23,44	128	100
Mig-alt	5	4,76	31	29,52	48	45,72	21	20,00	105	100
Alt	9	6,57	33	24,09	58	42,33	37	27,01	137	100
Total	23	5,90	110	28,21	165	42,30	92	23,59	390	100

Els resultats de l'estudi demostren que existeix una baixa correlació entre ciutadania i nivell socioeconòmic. Malgrat es tracta d'una mínima associació significativa, cal comentar l'encreuament.

En la taula 27 s'observa que els percentatges d'alumnes de nivell socioeconòmic baix són superiors pels nivells nul i baix de ciutadania. En canvi, a mesura que augmenta el nivell socioeconòmic, s'incrementen els percentatges de ciutadania entre els alumnes. Així doncs, es pot afirmar que a mesura que augmenta el nivell socioeconòmic de les famílies dels alumnes enquestats, també s'incrementa el grau de ciutadania que aquests posseeixen.

Comparació amb els resultats d'altres estudis.

Knack i Keefer (1997) corroboren els nostres resultats. Segons aquests autors, els ciutadans de classes socials més elevades disposen de majors recursos econòmics i de més temps per pensar en fer alguna cosa per la comunitat. Els nivells més elevats de societat civil estan associats a PIBs més alts; però, segons aquests autors, és difícil descobrir quina és la causa i quin és l'efecte.

Wallace, Spanring i Haerpfer (1997) afegixen quelcom més a aquesta qüestió. No només cal temps i recursos econòmics, sinó també recursos culturals que facilitin l'activitat dels individus en la societat civil³⁶. La participació disminueix quan més baixa és la classe social dels joves i adolescents. Igualment, a millor situació econòmica i més elevat nivell cultural, s'incrementa la integració cívica.

Engberg (1988) també va mostrar la dificultat per aconseguir la participació dels qui posseeixen tan sols una educació bàsica i no tenen experiència en formació d'adults.

³⁶ Wallace, Spanring and Haerpfer (1997) van demostrar que els estudiants i els treballadors són els més actius i participatius en la societat civil, mentre que les mestresses de casa i els aturats serien els menys actius. Per tant, no es tracta tan sols d'un qüestió de tenir temps, sinó també de disposar de recursos econòmics i culturals que facilitin aquesta participació.

Així doncs, si certament l'opinió pública més informada i participativa està constituïda pels ciutadans més instruïts, i si aquests també són fills de famílies benestants econòmicament, el sistema escolar actuaria com amplificador de les desigualtats socials en les capacitats de recepció i descodificació del discurs polític així com del potencial de participació dels ciutadans (Recchi, 2003). Consegüentment, les persistents desigualtats d'oportunitats d'educació entre adolescents de diferents extraccions socials tendrien a crear una societat en la que els instruments per exercir la ciutadania política de manera plena i contínua no serien accessibles per a tothom.

En la mateixa línia, Benedicto i Morán (2003) afirmen que el factor pel qual els joves participen activament com a ciutadans depèn no tant de la seva situació laboral i d'independència econòmica, sinó del fet d'adquirir els recursos, les capacitats i les motivacions necessàries per actuar en l'esfera pública. El grau de ciutadania entre els joves depèn de les oportunitats que proporcionen les diferents trajectòries educatives, l'hàbitat en el que es resideix, la família que els envolta i el suport que aquesta els proporciona. Així doncs, els joves que no posseeixen amb tanta facilitat totes aquestes condicions, no tenen els mateixos recursos i capacitats per a la participació. Per tant, s'ha de fer possible que tots els adolescents, des de les seves circumstàncies específiques, adquireixin els recursos necessaris per a actuar com a ciutadans i que posteriorment els posin en pràctica; que es permeti l'accés i l'exercici dels drets de ciutadania al major nombre possible de joves, reduint els efectes de les pautes socials de desigualtat i dels processos d'exclusió social.

Finalment, un darrer aspecte que cal tenir present a l'hora d'analitzar la participació i el grau de ciutadania dels adolescents, és la seva visió de futur personal. Segons Oscarsson (1995), els joves amb una percepció pessimista del seu avenir laboral, però també social i econòmic, seran els menys proclius a participar. I aquests també són els que pertanyen a famílies de baix poder adquisitiu i amb un elevat índex d'immigració.

6. El grau de ciutadania i els sentiments identitaris en els adolescents.

Existeix una correlació moderada ($r = 0,30$) i significativa ($p > 0,05$) entre el nivell de ciutadania dels adolescents i el sentiment d'identitat europea que posseeixen. Això podria significar que com més cívics i participatius són els enquestats, també se senten més europeus. Per tant, la identitat europea està relacionada significativament amb la ciutadania.

Taula 28. Nivell de ciutadania segons el sentiment d'identitat europea dels adolescents (freqüències i percentatges)

IDENTITAT EUROPEA	NIVELL DE CIUTADANIA								Total	
	Nul		Baix		Mig		Alt			
0	2	13,33	6	40,00	3	20,00	4	26,67	15	100,00
1	6	20,69	8	27,59	11	37,93	4	13,79	29	100,00
2	2	5,41	18	48,64	10	27,03	7	18,92	37	100,00
3	5	7,14	13	18,57	37	52,86	15	21,43	70	100,00
4	3	3,06	27	27,55	43	43,88	25	25,51	98	100,00
5	4	3,77	29	27,36	46	43,40	27	25,47	106	100,00
6			8	25,81	13	41,93	10	32,26	31	100,00
7			1	33,33	2	66,67			3	100,00
Total	22	5,66	110	28,28	165	42,41	92	23,65	389	100,00

En la taula 28 s'observa que els nivells de baixa identitat europea es corresponen amb els percentatges més elevats per als graus inferiors de ciutadania. En canvi, els percentatges de nivells superiors de ciutadania augmenten amb els índexs d'identitat europea.

També existeix una correlació moderada ($r = 0,36$) i significativa ($p < 0,001$) entre el nivell de ciutadania i el sentiment d'identitat espanyola. Per tant, els adolescents que se senten més espanyols també mostren tenir nivells superiors de ciutadania (Taula 29).

Igualment, el mateix s'observa per la identitat catalana. Existeix una correlació moderada ($r = 0,37$) i significativa ($p < 0,001$) entre el nivell de ciutadania i el sentiment d'identitat catalana (Taula 30).

Taula 29. Nivell de ciutadania segons el sentiment d'identitat espanyola dels adolescents (freqüències i percentatges)

IDENTITAT ESPANYOLA	NIVELL DE CIUTADANIA								Total	
	Nul		Baix		Mig		Alt			
0			5	50,00	3	30,00	2	20,00	10	100,00
1	8	17,39	14	30,43	16	34,79	8	17,39	46	100,00
2	7	10,45	25	37,31	25	37,31	10	14,93	67	100,00
3	4	5,33	25	33,33	33	44,00	13	17,33	75	100,00
4	4	5,41	17	22,97	29	39,19	24	32,43	74	100,00
5			9	14,75	38	62,30	14	22,95	61	100,00
6			12	30,77	13	33,33	14	35,90	39	100,00
7			3	17,65	8	47,06	6	35,29	17	100,00
8							1	100,0	1	100,00
Total	23	5,90	110	28,21	165	42,30	92	23,59	390	100,00

Taula 30. Nivell de ciutadania segons el sentiment d'identitat catalana dels adolescents (freqüències i percentatges)

IDENTITAT CATALANA	NIVELL DE CIUTADANIA								Total	
	Nul		Baix		Mig		Alt			
0	2	15,38	6	46,16	3	23,08	2	15,38	13	100,00
1	8	20,00	14	35,00	11	27,50	7	17,50	40	100,00
2	4	3,54	38	33,63	53	46,90	18	15,93	113	100,00
3	4	4,21	22	23,16	45	47,37	24	25,26	95	100,00
4	2	3,08	18	27,69	19	29,23	26	40,00	65	100,00
5	3	9,68	6	19,35	16	51,62	6	19,35	31	100,00
6			6	26,09	13	56,52	4	17,39	23	100,00
7					4	57,14	3	42,86	7	100,00
8					1	33,33	2	66,67	3	100,00
Total	23	5,90	110	28,21	165	42,30	92	23,59	390	100,00

Així doncs, el nivell de ciutadania no només correlaciona positivament amb la identitat europea, sinó també, i en major grau, amb les identitats espanyola i catalana dels adolescents.

Un factor explicatiu de per què els adolescents que se senten més catalans i més espanyols són més cívics i participatius que els que se senten més europeus sorgiria de les teories de la participació de Milbrath i Goel (1977). Segons aquests autors, perquè un ciutadà participi en una societat ha d'estar involucrat emocionalment en la cultura

dominant, que dóna a la participació un significat positiu. Per tant, és important que els joves se sentin integrats dins una comunitat.

En la mateixa línia, Eduardo Terrén (2003) confirma que la ciutadania requereix algun tipus d'identitat col·lectiva, que d'alguna forma ha d'estar vinculat a un sentiment de pertinença, ja que difícilment pot pensar-se en la contribució activa a un projecte si un ciutadà no se sent membre dels que tenen dret a beneficiar-se dels resultats del mateix. Així doncs, els adolescents enquestats que se senten més europeus no tindrien índexs de ciutadania tan elevats potser perquè no se senten membres i no estan tan integrats en la comunitat europea.

Aquesta major participació i més elevat grau de ciutadania que s'observa entre els adolescents que se senten més catalans i espanyols, tindria una altra explicació en l'interès d'aquests joves per la política. Els adolescents se senten més interessats pels assumptes polítics a nivell local, autonòmic o nacional que a nivell europeu, que resulta quelcom més difús i desconegut. Les causes del desinterès són múltiples. No els agrada la política, la senten com quelcom llunyà o que afecta poc a les seves vides. No els interessa pels conflictes d'idees i discussions que comporta, així com per la poca comprensió de termes i conceptes. I fins i tot, alguns consideren que és una qüestió d'edat, que són joves per interessar-se pel tema, com si es tractés de quelcom reservat a l'àmbit dels adults. El desencant davant la manca de coherència dels polítics, la incapacitat per resoldre els problemes són un altre factor que incita als joves a no interessar-se per la política.

D'altra banda, els adolescents que se senten més catalans són també aquells que més s'interessen per la política. Dins aquest grup de joves que se senten catalans en primera opció, hi ha un percentatge considerable que són catalanistes i alguns, fins i tot, es declaren independentistes. Els interessa la política perquè reivindiquen una independència i un govern propi pel seu país. Tenint aquest clar motiu de demanda, tots els afers polítics els afecten més, i com a conseqüència, també són més participatius i estan més implicats en els assumptes cívics.

7. Conclusions de la hipòtesi 4.

Com a conclusió, existeix una considerable correlació entre el grau de ciutadania dels adolescents enquestats i tots els sentiments d'identitat que posseeixen, ja sigui europea, espanyola o catalana. Les associacions són superiors entre la ciutadania i el sentiment d'identitat catalana i espanyola, però la correlació existeix per les tres identitats. Així doncs, podem concloure que la ciutadania i la participació estan molt relacionades amb el sentiment identitari.